

ИЗТОК

СЕДМИЧНИКЪ ЗА ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ И КУЛТУРА

РЕДАКТОРИ: ТЕОДОРЪ МИЛЕВЪ, Д-РЪ К. ГЪЛЖБОВЪ, ЧАВДАРЪ МУГАФОВЪ.

АБОНАМЕНТЪ: За година 100 лв.; за 6 мес. 55 лв.
За чужбина 150 и 80 лв. За учащите се 80 и 40 лв.

Единъ брой 3 лева
Редакция и Администрация, ул. Мария Луиза 45 — София

СЪДЪРЖА:

Ч. Мугафовъ — Банално изкуство.
Т. Милевъ — При философа Х. Кайзерлингъ. Рабиндратъ Тагоре —
Нощта на съдживението, прев. Д-ръ Ж. Драгнева, Д-ръ К. Гължбовъ —
Колективно и индивидуално творчество. Ат. Далчевъ — Прозорецъ.
Въздържателното движение у насъ.
Вестникъ на жената. За студенството.
Разни.

БАНАЛНО ИЗКУСТВО.

Едва ли има друга страна като нашата, където изкуството и животът така ревностно отбъгватъ онова, което става всъки ден. Този страхъ от обикновеното е сякаш обикновенът страхъ на парвеното, който не иска да стане такъвъ, какъвто е — и нашата действителност отчено търси изключителното, ламентирайки до безкоечност своя единственът упрекъ за мъртвилото въ нашето изкуство. Има, наистина, нѣкаква хумористична безизходност въ тази жаждата за значителност, за необикновеност, за търсene нови и непознати птици, които по чудо се връщатъ въ себе си — и тогава играта започва винаги отново: бедна игра на животъ и изкуство, въ която страхът отъ баналното става единствено баналенъ.

Може би животът ни още не е достатъчно пъленъ, за да бъде напълно баналенъ; може би изкуството ни е още твърде недостатъчно, за да го попълни, осмисли, познае: то едва срича въ него, забравяще винаги урока си — и преувеличената му важност изглежда накрая единственът изразъ на неговата слабостъ, — скръбът жребий за всъко наивно творчество. Уви! Нашето изкуство е наистина твърде изкуствено, за да не бъде още истинско — и може би единчкото му връщане въ живота ще тръбва да бъде през онова, което става всъки ден: през баналното.

Банално изкуство! — нека тази дума не плаши никого, тъй като тя е многостранна, както и самият животъ. Има нѣща, които съх естествени само през своята баналност, които единъ видъ се пречистятъ, опростяватъ, ставатъ познати; други пъкъ приематъ очевидността на необходимото, освободени отъ излишната си прѣцоизность, претенциозност, за да бъдатъ само *прѣизани*: нахрая самото изкуство става друго, минало презъ парадокса на собствената си ежедневностъ: то става изкуство на баналността!

На нѣщата, които се разбиратъ сами по себе си, на обикновените разговори, на случките съ всъкиго, който може да бъде всъки други. Да доволи *присъщето*: жеста на работника, който борави съ съчината както съ ржечъ, опитния и безличниятъ погледъ на вехтшара, който оценява автоматично; позата на гладния, който яде; бруталния изразъ въ лицата на спящите. Има минути, когато животът сякаш се оголява, става вайки безличенъ, безразличенъ, страшно празенъ — и все пакъ съвсемъ обикновенъ; като разговорите за времето, събиранията, на тълпите, пътуванията въ трена, оглежданятията въ огледалото. И тогава дохожда оноза, което винаги знаемъ, и което не знаемъ че е винаги сѫщото: самата баналностъ! — ала този пътъ друга: защото е вече изкуство.

Изкуството да не бъде никакво: да бъде само просто. — Но да бъде просто и единовременно мждро, рафинирано, културно — една възможност, като всъка друга, ала една истинска възможност: да изравнява. Изкуството, което изравнява всички, за да ги направи само *Хора*, развѣнчавайки всъка изключителностъ, както и своята събствена, — за да направи действителността само еднаква, ежедневна, нормална — нормално изкуство, защо не? — което всъки би намѣрилъ въ себе си; изкуство, което би премахнало въображаемата граница между личността на художника и безличието на публиката; изкуство, което унифицира, което накрая самъ се превръща въ животъ: банално като него, безразлично като случая, неизбѣжно като съседа ни,

Чакъ тогава би могла да бъде разбрата тайната на много модерни художници, най-напредъ на Томасъ Теодоръ Хайне. На времето неговите карикатури въ Симплицисмусъ дълго будѣха недоумение съ дървения си рисунъкъ, съ отекчилната си добросъвестностъ, съ онази неподвижна и тежка духовитостъ, която ги правѣше тъй еднакви съ живота и тъй банални. И може би само тъхната брутална ядливостъ ги спаси отъ участъта да бѫдатъ отречени, ала художникът остана последователъ: всъка година, въ изложбата на Новия Сецесионъ въ Мюнхенъ, той редовно излага своятъ безсмислен пейзажи и мъртиви природи — отчено несръчни, отекчилно шаблонни, наподобявачи усърдната бездарност на старите мами — и страшно действителни като живота имъ.

Ала Томасъ Теодоръ Хайне е все пакъ твърде голъмъ естетъ, твърде перверсиранъ — духовенъ аристократъ, който отъ скуча си позволява жестоки шаги съ публиката. Въ неговите рисунки надничата отвѣкъжде острото му око и отровниятъ му умъ: тъкъ също много лични, за да не бѫдатъ съвсемъ обикновени — и трѣбва да мине цѣло едно поколение, за да дойде най-сетне последната консеквенция: Георгъ Гросъ, майсторът на гениалната баналностъ.

Художникът на всъкдневното въ буквата съмисъл на думата — нито карикатуристъ, нито илюстраторъ — злобенъ като дете, наивенъ като мждрецъ, ала жестоко безразличенъ; единовременно безцеленъ, безмилостенъ и случаенъ: като улицата, като трамвайната катастрофа, като паниката на тълпите. Въ неговите рисунки има тъкмо нѣкаква неизбѣжна случайностъ, — единъ по-висъкъ законъ за обикновеното, което поразява тепърва съ своята очевидностъ, което ни намира винаги неподгответи за нищожността му, което ни обезоражда внезапно съ скучния си ужасъ. Ала това обикновено говори всичките нареции на улицата, на кафето, на салоните, носи всички безпомощенъ цинизъмъ на човѣшката машина, оголена и повредена задъ всъки черепъ: скотството на парвеното, идиотската кротост на инвалида, бесцръмната автоматичност на проститутката, — нѣща за които дори не се мисли и които съ всъкога около насъ, въ насъ, неизбѣжни и вѣчни като живота и еднакви съ ужаса на неговата баналностъ.

И може би едва тъй става по-нятко изкуството на новото време — или, може би, самото ново време? — една нова действителностъ, гдѣто нѣщата, оголени въ тъхната очевидностъ, добиватъ жестоката необходимостъ да бѫдатъ изкуство.

Чавдаръ Мугафовъ

При философа Херманъ Кайзерлингъ

„Когато колата се прекатури, пътица много“, казва една народна поговорка.

Голъмата европейска война бѣ нѣщо като прекатурване колесницата на арийските народи и, следъ катастрофата, всички започнаха да търсятъ нови пътища. Явиха се безброй упреки и настъквания, отправени къмъ епохата въ която живѣмъ. Нарекоха я: механизрана, меркантилна, егоистична, изключчиваща, съ разединителни тенденции, центробѣжни стремежи, сухо-рационалистична и пр.

ГЕОРГЪ ГРОСЪ

КАРИКАТУРА

Мнозина отъ водителите на западния свѣтъ започнаха да настояватъ за почивка въ лудия бѣгъ подиръ факти, знания, открытия, икономическа мощь и политическа сила, за усилия къмъ свѣрзване, координиране, тълкуване, осмисляне, одухотворяване на натрупаните знания или материалини блага, за възвръщане къмъ човѣщина, къмъ мждростъ.

Тогава се заговори за единъ нозъ родъ училище основано въ Германия, за „Школата за мждростъ“ на Дармщадски философъ графъ Херманъ Кайзерлингъ. Скоро следъ това, новия Сократъ — Кайзерлингъ и неговото училище станаха известни въ всички културни срѣди по цѣлия свѣтъ — едно ново доказателство за чудното влечението на германския гений къмъ децентрализация. Не Берлинъ, а провинциални градове като Мюнхенъ и Дармщадъ, ставатъ освенъ центрове на могъща индустрия и духовни огнища за цѣла Европа.

Жилището на философа Кайзерлингъ се състои отъ градина съ цветя и малка къща подобна на замъкъ, цѣла по-тънала въ зеленина. Къщата е построена на възвишенната част на Дармщадъ, близо до необикновено красива руска черквица и модерния художественъ музей.

Следъ предварителенъ докладъ, при служницата ме въведе въ кабинета на философа.

Графъ Кайзерлингъ си подаде ръжата усмихнатъ и ми посочи тъмночервено място фтьойль до писалищната си маса. Следъ това, седна въ своя троноподобенъ столъ, украсенъ съ резбарски орнаменти въ индийски стилъ и изказа нѣколко фрази тъй бѣзо, като че ли избухна въ едно единичко възклижение:

— На какъвъ езикъ бихте желали да говоримъ? Мене ми е все едно. На немски, английски или руски? Или ако Ви е по-удобно, на френски или пъкъ италиански. Можемъ и на испански, ако

владѣете езика. Съжалявамъ, че не знамъ български, но на руски ще бѫде вѣроятно най-добре.

— Избирамъ немския езикъ, господинъ графе, отвърнахъ азъ и почнахъ да обяснявамъ целта на посещението си.

Позволихъ си да Ви безпокоя, понеже познавамъ отъ вашите съчинения: Gefüge der Welt, Reisetagebuch eines Philosophen, Schöpferische Erkenntnis още презъ студентските си години въ Австрия, — духовното течение, на което сътве водител и което се разпространя въ късъ време по цѣлия цивилизиранъ свѣтъ. На Васъ сочатъ като на Новия Човѣкъ и истински духовенъ Месия, като антиподъ на предишната епоха, запълнена съ картечници, топове, пушки и кървави разпри, като на водителя къмъ нови пътища, не само за немския народъ, който поль Ваши настъпства и предводителство превръща днесъ голъмата си материалина сила въ велика духовна мощь, но и за всички народи на земното кѣлбо. Понеже у насъ, въ България, Вашата личностъ, както и Вашето учение съ известни само на малцината, азъ намѣрихъ за добре, преди да се помъжа да популяризиратъ Вашите идеи между съгражданите си, да влѣза въ по-блиски връзки съ Васъ. Отъ друга страна, събитията презъ голъмата война сближиха нашите народи. Въ характера на германци и българи има доста сродни черти. Следъ кризата, нашето положение въ България е до голяма степенъ подобно на това, въ което се намира германскиятъ народъ.

Дъз бихъ желалъ да узнае какво се прави у васъ, въ идейно отношение, за превъзмогване на трудностите, по какви пътища германскиятъ народъ взема вече първенство и въ духовния напредъкъ на човѣчеството. Това, което бихъ желалъ да ми уясните, може да послужи и на моето отечество. Въ България се чувствува сѫщо стремежи къмъ нови насоки на обществения духъ

и въ резултатъ се засилватъ учения като теософията....

— За Бога не ме вземайте за теософъ! извика силно Кайзерлингъ и съ юркуъ удари въръзъ една малка масичка поставена до писалището му. Азъ не искамъ да смъсвате теософията съ моето учение. Азъ нѣмамъ и не искамъ да имамъ нищо общо съ теософията, или антропософията, или което и да било друго течение отъ подобенъ родъ. Въ тѣхъ всички преобладава елементъ на себеоприятие, на самоложертуване, на женска пасивност и резигнация, както и въ християнството. Азъ заемамъ тъкмо обратно становище. Азъ искамъ малцинството, единицата, избраника, миропомазания да влѣзе въ ролята си. Намъ е нуженъ единъ човѣкъ, който да въплъща мѫжкия принципъ, едно олицетворение на Логосъ Спекутикусъ, който да даде импулси на днешния човѣкъ, да оплоди, одухотвори некултивираното съзнание на човѣчество. Важното днесъ е да се намѣрятъ хора съ силенъ духъ, водачи, личности отъ рода на Буда, Христосъ, Мохамедъ, а не да се покажатъ практически срѣдства за повдигане интелигентността на широките маси. Днесъ се касае за проломяване на нови лабиринти въ човѣшката психика. Тежестъта на цѣлия ни духовенъ животъ не пада вече върху съмисъла на това, кое то се говори, а върху лицето, което говори. Ние сега не се питаме вече *КАКО?*, ние задаваме въпросъ и търсимъ да видимъ *КОИ?* Затова азъ не давамъ обяснения и не влизамъ въ спорове. Спороветъ съ излишни. Мене не ми е до уясняване на истини. Ако нѣкога не е съгласенъ съ мене, нека си запази свое мнение. За менъ е важно върви ли той изъ пътя, по който азъ водя. Азъ държа на това, какво влияние упражнявамъ. За всички ни е отъ голѣмо значение притеателната сила на човѣка съ велиъкъ духъ, ореола, който не говата глава излъчва; обаянието на очите му; трепета на гласа му, който влиза ентузиазъмъ въ сърцата; жестъ, който наеликтризира множеството и ражда творчески фанатизъмъ. Важно е.

До като графъ Кайзерлингъ говорише за обаянието на личността, съ невъобразимо буенъ темпераментъ, нанасяше ударъ следъ ударъ съ огромния си юркуъ върху масичката, жестикулираше съ две ръце и все повече и повече се доближаваше до менъ заедно съ престолообразния си столъ, азъ го наблюдавахъ. Едъръ, масиленъ човѣкъ, приличенъ по-скоро на русинъ, отколкото на нѣмецъ, съ широко голо чено, дълги мустаци и остри брада. Очите му вземаха живо участие въ разговора и блѣстѣха странно въ полумрака на готическия му кабинетъ. Облѣченъ въ копринена риза, кафяна дреха и бѣли панталони. Благородството, което излъчваше, говорише за славянската кръвъ на балтийските му предѣди. По елегантния му видъ и

нѣжната му кожа можеше да се познае охолния човѣкъ, който е ималъ възможност да пътува, да види, да изследва, да мечтае, да размишлява, да работи надъ себе си.

На работната му маса лежаха голѣми листове хартия. Най-горния листъ бѣше покритъ до половина съ едъръ почеркъ и поправки съ червено мастило. На стената висѣше една деска рисунка съ човѣчета и портретъ на трима велики мѫже: нѣмския философъ Хустонъ Чемберлейнъ, френския философъ Бергсонъ и индийския поетъ Рабиндранатъ Тагоръ. Въ вътрешността на стаята се забѣлѣзваха нѣколко тежки столове и етажери отъ полирано дърво, отрупани съ книги. По земята съжъ бѣха наслагани купове книги.

Съ бѣрзина, съ която и най-вещия стенографъ едва би се справилъ, графъ Кайзерлингъ продължаваше. Цѣлата му речь бѣ се обрната на вихренъ монологъ. Той развиваше въ подробности учението си, даваше примѣри и пояснения, задаваше въпроси и отговаряше, хвърляше безчетъ духовитости и до като се разбере едната, той вече бѣше казалъ нѣколко други и бѣше миналъ по асоциация въ съвсемъ друга областъ на учението си. Касаеше се за вливане на съмисълъ, за одухотворяване на кухи форми, навици, обичаи, изрази, които играятъ съществена роля въ живота ни.

Нужно е да се даде съмисълъ на живота. Трѣба да се изяснятъ и разбератъ новано социалните ни отношения. Знанието е мъртавъ материалъ. Схващане, разбиране, проникване съ съмисълъ представя отъ себе си творчески процесъ. Осмисляне или одухотворяване значи въ сѫщностъ животъ, битие. Това, кое то азъ наричамъ „съмисълъ“, лежи като творчески принципъ на основата на живота разгледанъ отъ коя да е страна: морфологически, биологически, колективно-психологически или въ астрологическата си зависимостъ. Щомъ се загуби съмисълъ, загубва се и живота. Това е обяснението на самозубийствата днесъ. Такъвъ доста сполучливъ опитъ за самоубийство отъ страна на човѣчеството задължено въ безсмислен стремежи и наредби представя голѣмата европейска война.

Нашата целъ въ „Школата за мѫдростъ“ е именно да влѣемъ съдѣржание въ живота, да го одухотворимъ, да приучимъ хората на творческо познание.

Това е мъчна работа. Духът е неекстензивъ по естество. Мѫдростъ не се придобива като знание отъ вънъ на вънре, а представя психически процесъ насоченъ отъ вънре на вънъ. Мѫдръ може да биде човѣкъ само практически, по собствена инициатива: да вижда съмисъла на нѣщата може само лично вѣкъ, както всѣкъ живѣе само собствения си животъ. Но Вие сте постѫпили правилно като сте дошли лично при менъ. Както физическия животъ, гъръ и духовния се предава само при лично съприкосновение. Доказателство за това

сѫ голѣмитъ учители на човѣчество, Тия, отъ които сѫ излѣзли безсмъртни импулси, не сѫписали, а проповѣдвали.

Религиятъ се запазва за всѣкове чрезъ книги, а чрезъ жива традиция и устни предания.

Затова самото название на нашето училище представя парадоксъ. „Школата за мѫдростъ“ нѣма учебенъ планъ, уредена за винаги организация или програма. Тя дава възможност на всѣки, който е прозрѣлъ дълбокия съмисълъ на нѣщата, да намѣри и използува собствената си сфера на влияние; тя докарва ползотворна поляризация на различно насочени темпераменти и поставя практически проблеми въ такова положение, че подъ новия зрителенъ жгъл получаватъ новъ съмисълъ и ново разрешение. Ако има нѣщо програмно въ нашето училище, то е отъ етическо естество. Ние учимъ на самоопределение, чувство на отговорност, честност въ убежденията, благородство и превъзходство. Ние подгответъмъ едно по-високо човѣшко ниво.

Разгорещения философъ бѣше се измѣстъ отъ толкова близо до моя фотографъ, че азъ се чувствувахъ притиснатъ до стената. Прекъснахъ го и запитахъ:

— Какъ би могло по-бѣрже и по-ефикасно да се достигне у насъ, въ България, до едно творческо съзнание, до одухотворение на живота ни?

— Жалко, че не познавамъ условията въ България, за да Ви кажа въ каква насока би трѣбало да се работи, но това, което Ви казахъ за ролята на личността, е повече отъ достатъчно. И у васъ нѣколко личности ще посочатъ пътъ на цѣлото общество, една личностъ въроятно ще събере въ себе си всички нови насоки на бѫдещето ви. Но до колкото си спомнямъ — у васъ официалното въроизпозѣдане е гръцко-православно нали? — религията трѣба да изиграсъ една благодатна роля. Азъ познавамъ до най-малки подробности ритуала на руската черква, който е подобенъ на вашия и съмъ се удивлявалъ винаги на неговото съвършенство. Ако сега всички се проникнете отъ значението му, ще почувствувате какъвъ багът изворъ на въдъхновение и енергия представя вашата литургия.

— Ние сме известни като слabo религиозъ народъ. У насъ само селското население и нищожна част отъ градското сѫ останали вѣрояти и се молятъ въ черква и то, разбира се, по навикъ, по традиция, съ чисто емотивно отношение къмъ обрядите. Правятъ се усилия и за реформиране на църквата, но тѣзи усилия сѫ насочени къмъ рационализиране на цѣлия религиозенъ институтъ, къмъ протестантизиране.

— Кривъ пътъ, съзърщенъ кривъ пътъ се избрали, извика съ жаръ графъ Кайзерлингъ. Вие не трѣба да простирайте църквата си, а да потърсите и възвѣрнете съмисъла, значението на великолепните символи, които тя ви

дава въ ритуала си. Отъ свещитѣ и кандилиницата до хоровото пѣнje и калимаквите на свещениците, всичко има простъ и ясънъ смисълъ за най-обикновения разумъ, за най-прости човѣкъ.

— Ние се влияемъ много отъ западъ и понеже, преди войната въ социалния животъ на Европа, ударението падаше изключително върху търсещи на нови форми, върху реформиране, не е чудно, че ние хвърлихме вината за голѣмата си религиозна индиферентност върху изтъканието и окаменѣли подробности на черковната служба и поискахме да ги упростишъ. Мене лично винаги ми се е струвало, че ние българите имамъ много сложенъ и много изтъченъ култъ за едно неузрѣло племе, каквато е нашето. Ние се намирамъ въ най-бурния периодъ на развитието си и намъ се нравятъ само нѣща ясни логични, нѣща които говорятъ на интелекта. Въ религиозно отношение ние сме атеисти, както въ обществения си животъ сме привърженици на лѣви политически учения. Ние сега отиваме тамъ, отъ където европейците се връщатъ. Мистиката и миросъзрението не сѫ още за насъ.

— Сега обаче не е време за рационализиране на църквата, както не е време и за лѣви и крайни политически акции.

— Не мислите ли, че вълнообразното движение на революция и реакция ще продължава и занапредъ, както е било въ миналото?

— Не. Ние се намирамъ въ началото на нова голѣма епоха, която се отличава отъ миналата научно-теоретическа и която ще трае нѣколко стотици години. Рационализът се изживи. Лѣвите политически движения не сѫ прекъснати, а изиграха ролята си. Всичко отъ трайно обшоцовъшко значение, което социализът и комунизъмъ можеха да дадатъ, е вече на лице, стана съставна част на живота. Едно социално движение не се поддържа изкуствено; то живѣе и напредва до тогава, до когато отговаря на вкоренени нужди и стремежи на цѣлото общество. Щомъ цельта се постигне, движението става безпредметно и умира само по себе си. Днесъ човѣчеството се отправя безпогрѣшно, по вѣчните закони на еволюцията — организъмъ, къмъ новъ напредъкъ, въ областта на психическите и духовни ценности.

Тѣзи въпроси ги третирамъ въ събита форма въ последната си книга, която ще ми направите удоволствието да вземете за споменъ.

Както виждате, книжката е малка, но това е знакъ, че азъ съмъ направилъ прогресъ въ способността да се изразявамъ. Колкото по-остарявамъ, толкова по на късо и ясно предавамъ мисълъ си.

— Бихте ли дошли въ България да държите нѣколко сказки?

Нощта на сѫждновението.

Отъ Рабиндранатъ Тагоре.

Азъ ходѣхъ съ Сурабала при сѫжата стара учителка на училище, и ние заедно играехме на мѫжъ и жена. Когато отивахъ у тѣхъ, майка й ме галѣхъ и често ни изправяше единъ до други и си казваше: „Каква хубава двойка!“

Тогава бѣхъ още дете, но разбирахъ добре, какво искаше да каже тя. У менъ заседна здраво представата, че имамъ особено право надъ Сурабала. И въ гордото съзнание, че имамъ право на владетель, азъ я наказвахъ и мѫчехъ понѣкога, а и тя отъ своя страна охотно се измѣжваше за менъ и понасяше, безъ да се оплаква, всички си наказания. Цѣлото село хвалѣше нѣяната хубостъ, но въ очите на единъ младъ варваринъ като менъ тази хубостъ не бѣше нищо особено; азъ знаехъ само, че Сурабала е родена, за да носи моето иго, и че нѣма какво много-много да мисля за нея.

Баща ми управляваше имотъ на Чаудурови, едно богато чифликчийско семейство. Неговото намѣрение бѣше да подгответъ и менъ, щомъ си изработя хубавъ почеркъ, за сѫщата професия. Но дълбоко въ душата си отхвърляхъ този планъ. Нилратанъ, едно момче отъ нашето село, бѣше побѣгналъ отъ баща си въ Калкута, бѣша научилъ англий-

ски и станало назиръ¹⁾ на окръгата. Това бѣше и моетъ идеалъ: бѣхъ решилъ тайно, да стана поне главенъ секретарь въ сѫда, ако не мога стигна до назиръ.

Азъ виждахъ, че баща ми се отнася съ най-голѣмо страхопочитание къмъ сѫдебните чиновници. Отъ детинство знаехъ, че човѣкъ може да ги направи благосклонни къмъ себе си чрезъ разни подаръци като риба, зеленчуци или пари. Затова въ сърдцето си бѣхъ отдѣлилъ едно почетно място за тѣхъ и сѫдебните пристави. Тѣ бѣха боговете, които се почитаха въ нашата мила Бенгалия, — модерно миниатюрно издание на 330 милиона божества въ индуския пантеонъ. Каждето се касае за постигане на материаленъ успѣхъ, хората иматъ повече довѣрие въ тѣхъ, отколкото въ добрия старъ богъ Ганешъ, дарителя на успѣха, и така тѣ жертвуваха сега на тѣзи чиновници всичко, което по-рано се падаше на Ганешъ.

Насърдченъ отъ примѣра на Нилратана, и азъ издебнахъ първия си удобенъ случай и избѣгахъ въ Калкута. Отначало живѣхъ въ кѫщата на единъ познатъ отъ нашето село, а после получихъ отъ баща си една малка сума

1) Най-горенъ туземецъ административенъ чиновникъ.

за своето образование. Така можахъ да уча редовно.

Покрай учението си азъ се интересувахъ и отъ разните политически и социални течения. Сега изведенъ ми стана ясно, че трѣба непременно да похвърлявамъ живота си за отечеството. Но незнай какъ и никой не ми по-сочва пътъ.

Но това не намаляваше въодушевенето ми. Низъ, селските момчета, още не се бѣхме научили, да се надсмиваме надъ всичко, като рано узрѣлата младеж въ Калкута, и затова вътре на Калкута и на съдържанието на държавата речи и ние ходѣхме съ празни стомаси подъ палещето обѣдно сълнце да събираме подписи отъ врата на врата — стоехме по плюшетата на улици и раздавахме столове и пейки въ залата за сказки. А когато нѣкакъ направише и най-малката критична бележка за нашия водачъ, ние веднага бѣхме готови да се биемъ съ него. Градските момчета се смѣха надъ „глупавите селски хлапета“.

Азъ бѣхъ дошелъ въ Калкута, за да стана назиръ или секретарь въ сѫда, ала сега се чувствувахъ на пътъ да стана Гарibaldi или Мачини.

Въ това време бащата на Сурабала и моетъ баща се споразумѣха, да ни оженятъ. Азъ бѣхъ на петнадесетъ години, когато дойдохъ въ Калкута, а

Сурабала — на осемъ. Сег

нега не животът на народа, а на отдельния творящ индивидъ нарида пълно отражение: Наистина, въ по-висока или по ниска степен всичка творба на индивидуалното творчество включва в себе си и ония чувства, мисли и стремежи, съ които живеят народът през дадено време, ала все пакъ индивидуалното време върхъ надъ колективното. Докато безименните народни творци, пъти и пресъздавали една народна пъсън въ течение на векове, сълагали въ тази пъсън не онова, което е вълнувало лично тъхъ, а което е вълнувало всички, създателът на индивидуалното творчество е гледалъ да изрази главно своите чувства, своите мисли, своите стремежи. Колективното творчество е жертвуване на личното предъ общото, индивидуалното обратно — жертвуване на общото предъ личното. Ето защо колективното творчество съществува само през културно-исторически стадии, през които индивидуалното самочувствие е още слабо и отдельният индивидъ се чувствува като всички други; индивидуалното творчество напротив се появява и закрепва през стадии на нараствано индивидуално самочувствие, когато отдельният индивидъ не се чувствува като всички други.

И животът на отдельния индивидъ, материален и духовен, има черти, неповторими, черти, които не се срещатъ въ живота на другъ индивидъ — това съ неговите физиономични белези. Тъхъ творческият индивидъ се стреми да изрази въ своето творчество, маркът наредъ съ този стремежъ да действува и стремежът към изразяване на физиономичните белези, характерни за народа, било през едно отдельно време, било през цялото му минало. По-тази причина въ индивидуалното творчество може да се говори въ единъ случай за вътрешно единство като равновесие на индивидуалните физиономични белези, въ другъ — за вътрешно единство като равновесие на колективните физиономични белези.

Пътът, по който бива постигнато долавянето на физиономичното, благодарение на което въ поетичната творба съществува споменатото вече портретно равновесие, е единъ и същъ и при създателя на колективното творчество, и при създателя на индивидуалното творчество. Това е, казано съ израза на съвременния немски философ Едмунд Хусерль „Wesensschau“, сиреч върно долавяне на същественото, било въ явленията на колективния, било въ явленията на индивидуалния материален или духовен животъ. Всички хора съ надарени, въ по-висока или по-ниска степен, съ тази способност, но отдельни творчески единици я притежаватъ въ много по-голяма мяра и тъжко създатели на колективното и индивидуалното творчество. Тя бива наричана обикновено наблюдателностъ, ала този изразъ е неточенъ.

ва, което тръбва, на време, и пропустнемъ ли случая, ние измъжваме сърдцето си въ напразенъ копненъ.

Можехъ да се оженя за Сурабала и да бъда през целия си животъ щастливъ съ нея. Но азъ искахъ непременно да стана Гарибалди, — и станахъ въ края на краищата втори учител въ едно селско училище! Адвокатъ Рамъ Лочанъ Рай, който нѣмаше никакво право да вземе Сурабала, за когото преди женитбата Сурабала му бѣше толъкъ равнодушна, колкото и стотици други момичета, се ожени спокойно за нея и печели сега купъ пари. Когато яденето не му харесва, той се кара на Сурабала, а когато е добре разположенъ, той и подарява нѣкоя гривня! Той е гладъкъ и валичъ, добре облечень и свободенъ отъ всичка грижа; той никога не прекарва вечерта седналъ на бръга на езерото, загледанъ, въздишайки, въ звездите.

Рамъ Лочанъ бѣ повиканъ по едно важно дѣло и напусна за нѣколко дена града. Сурабала бѣше въ своята къща самотна, както азъ въ моето училище.

Спомнямъ си, това бѣше въ понедѣлникъ. Небето бѣше отъ сутринта рано покрито съ облаци. Въ десетъ часа започна ситетъ дъждъ. Небето криеше угроза. Нашиятъ директоръ на мѣри за умѣстно да затвори рано учи-

Преди всичко наблюдателностъ може да бѫде съзнателна и несъзнателна, а въпросното върно долавяне на същественото въ дадено явление, колективно или индивидуално, материално или духовно, е несъзнателно. То е инволонтерна проява, жизненъ нагонъ, вътрешна стихия, която действува дори въпрѣки волята на твореца и която само у отдельни творци приема формата на съзнателна проява. Нека споменемъ като типично представител на това върно долавяне на същественото въ явленията Емиль Золя — при него въ проявата на тази способност се намѣсва и едно чисто разсъдъчно отношение къмъ обекта на долавянето: научното му проучване. Не е така, обаче, при по-вечето творчески личности и затова въпросната способност не може да се окачествява като проявявана съзнателно.

Обаче изразът наблюдателност е не само неточенъ, но и невѣренъ. При проявите на въпросната способност имаме освенъ несъзнателна наблюдателност и съзерцание, а съзерцанието е нѣщо съвършено различно отъ наблюдението. Да съзерцавашъ ще рече да изживѣвашъ, да изпитвашъ тѣзи или онѣзи чувства и настроения, а наблюденето се извършва най-често безъ всѣкаква намѣса на емоционалното. Съзерцанието е сходно на онова оглеждане въ същността на нѣщата, което характеризира мистичното отношение, наблюденето се пъзга обикновено само по тѣхната повърхност, неспособно да отиде отвѣдъ видимото, въ царството на съкровените зависимости.

Д-ръ К. Гълъбовъ

Доцентъ въ университета.

„Вестникъ на жената“.

Той излиза вече шеста година, редактиранъ отъ единъ скроменъ, но упоритъ човѣкъ съ съвременни разбирания, г. Хр. Чолчевъ, който успѣ да го закрепи и наложи въ едно време, крайно неблагоприятно за издаване на списания и неполитически вестници. Насъ не ни интересуватъ неговите модели за брореди, готварски рецепти и пр., а отдельните му за общественъ и литературенъ животъ и тръбва да отбележимъ, че съ тѣхъ „Вестникъ на жената“ изигра една положителна роля въ нашия културенъ животъ. Тамъ печатаха първите опити редица млади поети, по-късни сътрудници на сп. „Златорогъ“, „Хиперионъ“, „Развигоръ“ и „Изтокъ“ — тамъ се изнесоха въпроси около жената, надъ които малицина съзъмияли. Но, разбира се, това никому не прави впечатление. Намѣриха се даже хора, които подиграха Чолчева. Защото и у насъ има не малко злобни хора, неспособни да откриятъ хубавото въ едно дѣло. А хубавото въ „Вестникъ на жената“ не може да се отрича! Покрай многоото безлични сти-

лицето. Цѣлия денъ тъмни облаци минаваха по небето, като че ли се готова за нѣкакво представление. На следния денъ къмъ обѣдъ се навдигна буря и плисна пороенъ дъждъ. Колкото приближаваше нощта, толкова по-растѣше яростта на бурята и дъждъ. Отначало бурята дукаше отъ изтокъ, после се обърна къмъ югъ и югозападъ.

Безполезно бѣше да се мисли за сън през такава нощ. Азъ си мислѣхъ, че въ това страшно време Сурабала е сама въ своята къща. Нашето училище бѣше изградено по-здраво отъ нейната лека лѣтна къща. Нѣколко пъти се готвѣхъ да я повикамъ въ училището, а самъ да прекарамъ нощта вънъ до езерото. Но нѣмахъ нуждната смѣлостъ.

Въ единъ и половина часа презъ нощта чухъ внезапно шумението на вълните — морето прииждаше къмъ насъ! Азъ изконкнахъ изъ стаята си и се втурнахъ къмъ къщата на Сурабала. Помежду се издигаше единъ насилътъ, и когато започнахъ да газъ къмъ него, водата вече стигаше до колѣнетъ ми. Изкачихъ се върху насипа, тъкмо когато втората вълна, достигна съ ревъ и се разби въ него. Най-горната частъ на насипа бѣше повече отъ седемнадесетъ стъпки надъ равнината.

Когато стигнахъ горе, другъ нѣкой дойде отъ срещната страна. И цѣлото

хвърлене и разкази, лишени отъ белези на истинското творчество, въ този седмичен листъ се помѣстиха и ценни работи отъ Е. Багряна, Ч. Мутафовъ, Й. Стубель, Й. Стратиевъ, Г. Каравановъ и др. Независимо отъ това, съ своите бележки върху наши писатели, актьори, пѣвици, художници и пр., помѣствали редовно въ всѣките бройки отъ петъ-шестъ години насамъ, „Вестникъ на жената“ спомогна твърде много за популяризирането на родната литература и изкуство. То се знае: г. Чолчевъ не е критикъ и за това е помѣствалъ понѣкога и бележки за хора не заслужаващи да бѫдатъ популяризирани, ала това не намалява значението на неговата дейност. Представете си излириранъ животъ, който води нашата жена. Тя прекарва почти всичкото си време въ къщи съ грижата за своите деца, въ работа около огнището. По тази причина и културните съобщества съ слаби. „Вестникъ на жената“ успѣ да се прокрадне въ нейния затворенъ свѣтъ, да внесе съ моделите за брореди, съ готварските рецепти и известенъ интересъ къмъ литература и изкуство. Прочее, дейността на г. Чолчевъ заслужава положителна оценка.

За пазенето на старинните.

Нашиятъ редакторъ г. Д-ръ К. Гълъбовъ е получилъ благодарствено писмо отъ „Съюза на археологическите дружества въ България“ заради статията му „Да пазимъ старинните“, помѣстена въ бр. 39 на „Изтокъ“. Въ това писмо е казано: „Ние не се съмняваме, че съ съдействието на мислящата интелигенция, която има моралъ да дългъ да подкрепи усилията на археологическите дружества за пазването на старинните, ще спомогнемъ да разбимъ незаинтересоваността и пренебрежението, съ които се отнася обществото къмъ паметниците на нашето минало, и въ скоро време поне отчасти ще парализираме пакостната проява на разрушителите, днесъ върлуващи безнаказано поради липса на единъ общественъ контролъ“. Редакцията на „Изтокъ“ обещава своята подкрепа на съюза и всички, които скажатъ старинните.

За студенството.

Миналата година бѣ изработенъ правилникъ за приемане на студентите въ историко-филологически факултетъ, съгласно който за повечето дисциплини се изискваха класически срѣдно образование, съ латински и гръцки. Тази година, той биде отмѣненъ и сега за повечето дисциплини въ историко-филологически факултетъ се изискватъ полуklassици. Причината за отмѣнянето на правилника се крие въ обстоятелството, че

ми същество знаеше веднага кой бѣ това и цѣлата ми душа потрепера. Не се съмнявахъ, че и тя ме позна.

На единъ островъ отъ три квадратни мили стояхме ние двамата: всичко около насъ бѣ покрито съ вода.

Бѣше сжински потопъ: звездите на небето бѣха угаснали и всички свѣтлинки по земята изчезнали. Ако бѣхме си приказвали, нѣмаше да сторимъ грѣхъ. Ала никой отъ насъ не можа да наимѣри дума, никой не запига другия, какъ се чувствува. Ние стояхме втренчени въ тъмнината и предъ краката ни бѣствуваше и виеше черниятъ порой на смъртта.

Днесъ Сурабала напусна цѣлия свѣтъ и дойде при менъ. Днесъ никой освенъ менъ не я има. Въ своето далечно детство тази Сурабала бѣше дошла отъ другъ свѣтъ, отъ нѣкое правечно царство на тайната, стоя наредъ съ менъ въ ясната свѣтлина на тази многолюдна земя и следъ дълго време днесъ напусна земята, която е пълна съ толъкъ много свѣтлина и животъ, за да бѫде до мене въ тази страшна, безутешна тъмнини, въ смъртната борба на природата. Потокъ на живота бѣше довлѣкъ нѣкога изнасили и изжна пълка предъ краката ми, а вълната на смъртта сега грабна сѫщото цѣлте, разъзнало напълно, и го донесе на менъ, на никого другого! Още една вълна и ние

броятъ на класически гимназии у насъ е малъкъ. Дали хуманитарните науки могатъ да се изучаватъ безъ класическо средно образование или съ възможност да се подгответъ по гръцки и латински и въ университета — по този въпросъ тръбва да чуемъ мнѣнието на компетентните хора у насъ. „Изтокъ“ ще помѣстя охотно една статия на тази тема.

РАЗНИ

Наскоро ще излѣзе отъ печать първата книга стихове *Прозорецъ* на младия поетъ Атанасъ Далчевъ.

Иванъ Х. Христовъ и Иванъ Мирчевъ, членове на литер. кръгъ „Стрелецъ“, ни молятъ да съобщимъ, че тѣ нѣма да участвуватъ въ Яворовите четения, които устройва литературната задруга „Хиперионъ“ въ нѣкои провинциални градове.

Бернардъ Шоу. Една красива английска актриса писала на Шоу, че него считали за най-умния човѣкъ на Англия, а нея — за най-голѣмата английска хубавица: „Ако се оженимъ, сигурно детето ни ще бѫде най-съвършения човѣкъ.“ Шоу ѝ отговорилъ: „Боя се детето ни да не наследи моята хубостъ и твоя умъ.“

По случай две годишнината отъ смъртта на Валери Брюсовъ на 9 октомври т. г. бѣль открилъ паметника върху гроба на голѣмия руски поетъ. Въ Академията на художествените науки се състояло тържествено заседание съ речи и четене на иззадените стихове на Брюсовъ.

Починала е на 76 год. възрастъ знаменитата унгарска трагическа актриса Мария Жазай.

Видния френски романистъ Франсисъ Карко е издадъ нова книга — *Le roman de François Villon*. Извъсъдниятъ биографически сведения, пълни съ съществени подробности, Карко е написалъ единъ романъ, или по-право нѣщо средно между биография и исторически романъ, който се чете леко и съ голѣмъ интересъ, защото едва ли нѣкой другъ отъ съвременниятъ френски писатели чувствува и разбира така добре, както Карко, личността на вдъхновения френски поетъ отъ XV векъ.

Следъ *François Villon*, Карко ще даде въ сѫщия духъ романитъ на Балзакъ, Рембо, Робеспиръ, Декартъ, Бодлеръ и др.

Отговорни редактори: за литер. отдельн. Д-ръ Гълъбовъ, за художествения Ч. Мутафовъ, за обществените Т. Милевъ.

Печ. „ЮНИОНЪ“ Ц. Борисъ 58 — София

ще бѫдемъ пометени отъ края на земята, на който седимъ сега раздѣлени, за да бѫдемъ едно въ смъртта.

Нека тази вълна никога не дойде! Нека Сурабала живеетъ дълго и щастливо въ своя домъ, окръжена отъ своя съпругъ, своите деца и роднини. Презъ тази единствена нощ, когато стояхъ надъ бездната на смъртта, азъ възнухъ въечно блаженство.

Ношта премина, бурята утихна, вълните се отдръпнаха. — Безъ да каже дума, Сурабала се върна въ къщи, и азъ се върнахъ сѫщо въ мой пътникъ — безъ да кажа дума.

Азъ седяхъ дълго и мислѣхъ: Върно е, че не станахъ назиръ, главенъ секретаръ въ сѫда или Гарибалди; азъ съмъ само втори учител въ едно жалко селско училище. Но тази единств